

Mediji u doba koronavirusa: epidemija lažnih vijesti

Kritičko vrednovanje izvora
informacija

Irena Šafarik Župić, školska knjižničarka

Lažne vijesti i netočne informacije

- „Jedino što se ovih dana širi brže od koronavirusa su - lažne vijesti o koronavirusu”
- – citat više naslova iz različitih medija, veljača - ožujak, 2020.

Što su lažne vijesti (dezinformacije)?

Visoka ekspertna skupina Europske komisije o lažnim vijestima i online dezinformacijama pojam dezinformacije opisala je na sljedeći način:

„Pojam koji uključuje sve oblike lažnih, netočnih ili zavaravajućih informacija koje su osmišljene, predstavljene i promovirane kako bi nanijele štetu javnosti ili radi stjecanja profita“

(Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>)

Također, lažne vijesti ili dezinformacije su informacije koje su:

- zavaravajuće,
- izmišljene,
- nisu točne,
- govore o događajima koji se nikad nisu dogodili,
- prenose izjave koje nikad nisu bile izrečene te najave događaja koji se nikada neće dogoditi,
- narušavaju povjerenje u društvu,
- umanjuju vjerodostojnost medija i kanala putem kojih se prenose,
- mogu utjecati na naša shvaćanja, znanja i ponašanja,
- mogu biti namjerne i slučajne,
- netko ih je namjerno proizveo i plasirao u medije,
- nisu novi fenomen i postojale su i prije medija,
- doživjele su svoj procvat s razvojem društvenih medija.

(Razvoj medijske pismenosti – kako prepoznati lažne vijesti i dezinformacije, Lana Ciboci, Igor Kanižaj, Danijel Labaš, www.medijskapismenost.hr, Zagreb, 2018., posjećeno: 10.4.2020)

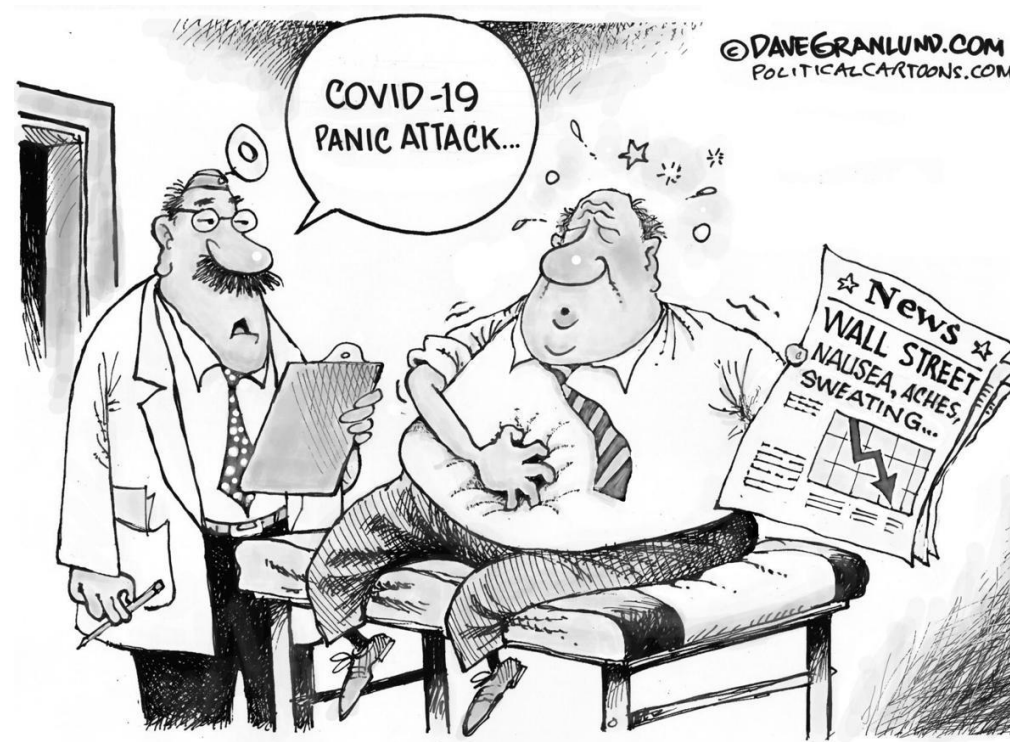
Cilj lažnih vijesti i dezinformacija:

– manipulirati publikom i navoditi nas na pogrešne zaključke o osobama, događajima ili pojavama o kojima se lažno izvještava i piše.

ZAŠTO IM VJERUJEMO?

- učinkovite su zato što su uvjerljive, privlače pažnju i koriste stereotipe i predrasude koje su raširene u društvu.
- mogu oponašati stvarne vijesti te nas često mogu zavesti i dovesti u zabludu.

(Razvoj medijske pismenosti – kako prepoznati lažne vijesti i dezinformacije, Lana Ciboci, Igor Kanižaj, Danijel Labaš, www.medijskapismenost.hr, Zagreb, 2018., posjećeno: 10.4.2020)

Autor stripa: D. Granlund,, preuzeto sa: www.politicalcartoons.com, Wall Street Panic Attack, ožujak 2020.

Lažne vijesti o koronavirusu: „infodemija”

- Zajedno s pandemijom (epidemijom svjetskih razmjera) koronavirusa započela je i tzv. **infodemija** koju je Svjetska zdravstvena organizacija definirala kao **prezasićenost informacijama**, bilo točnim ili netočnim, zbog čega je sve teže pronaći vjerodostojan izvor informacija i pouzdane smjernice za ponašanje u ovoj situaciji.
- Kako se koronavirus širio svijetom, tako su se na internetu množile informacije o ovom novom, donedavno potpuno nepoznatom uzročniku respiratornih bolesti. Tako danas imamo nepreglednu količinu informacija iz različitih izvora i različitih medija.
- Zdravstvene institucije i organizacije uz podršku nacionalnih vlada pokušavaju u prvi plan staviti točne i provjerene informacije, dok društvene mreže i platforme traže pravi način da promoviraju njihov sadržaj te u drugi plan poguraju informacije koje dolaze iz nepouzdatih izvora.

Dezinformacije o koronavirusu

- Više organizacija, poput američke *NewsGuard* (www.newsguardtech.com) ili istočnoeuropske operative grupe *East StratCom* (www.euvdisinfo.eu) prikupljaju i analiziraju dezinformacije i netočne informacije koje se šire medijima.
- Identificirano je na tisuće dezinformacija koje se javljaju u medijima i kruže društvenim mrežama i platformama, počevši od 22. siječnja 2020.
- Neke se plasiraju globalno, dok druge ciljaju stanovnike određene zemlje ili geopolitičke regije.

Video poruka predsjednice Europske komisije Ursule von der Leyen

- Na problem dezinformacija koje prate pandemiju koronavirusa upozorila je i predsjednica Europske komisije **Ursula von der Leyen** u svojoj video-poruci u utorak 31. ožujka. Izrazila je zabrinutost zbog stvarne štete koju bi lažne tvrdnje, primjerice o načinima liječenja bolesti COVID-19, mogle nanijeti ljudima i poručila: “Dezinformacije nas mogu stajati života, a zajedno ih možemo pobijediti”.

Video – poruka Ursule von der Layen

Video poruku predsjednice europske komisije pogledajte na sljedećoj poveznici:

<https://www.facebook.com/watch/?v=209737280355598>

- “Mogu li češnjak i vitamin C pobijediti koronavirus? Ne. Napada li virus samo stare ljude? Ne. Svi smo se na internetu i društvenim mrežama susreli s tim i drugim lažnim informacijama. Kruži sve više lažnih vijesti o koronavirusu, posebice na internetu. To je veliki val, koji crpi snagu u nesigurnosti, tjeskobi i brznoj izmjeni vijesti. Zabrinuta sam jer bi neke od tih laži mogle zaista nanijeti štetu ljudima, na primjer, lažna tvrdnja da se ispijanjem izbjeljivača možete izliječiti od virusa. Ispijanje izbjeljivača može vas ubiti! Brine me i to što oni koji stoje iza mnogih lažnih tvrdnji iskorištavaju strah ljudi od virusa samo da bi zaradili novac. Na primjer, prodat će im vrlo skup sapun koji navodno ubija koronavirus. To mora prestati” rekla je Ursula von der Leyen.
- Istaknula je da Europska komisija surađuje s internetskim platformama i potiče ih na odlučniju akciju u borbi protiv dezinformacija o koronavirusu.
- “Platforme olakšavaju pristup vjerodostojnim izvorima informacija, kao što su javnozdravstvena tijela. Smanjuju doseg pa čak i uklanjanju štetne sadržaje i zlonamjerne i zavaravajuće oglase. No potrebno je učiniti i više od toga. Društvene mreže trebale bi dijeliti podatke s organizacijama koje se bave provjerom činjenica, kako bismo zajedno razotkrili te opasne glasine”, poručila je Ursula von der Leyen te skrenula pažnju na poseban dio internetske stranice Europske komisije, posvećen odgovoru na pandemiju koronavirusa.
- **Tu su i informacije o borbi protiv dezinformacija te preporuke građanima da se o pandemiji bolesti COVID-19 informiraju samo iz vjerodostojnih izvora, kao što su nacionalni zavodi za javno zdravstvo te internetske stranice mjerodavnih europskih i međunarodnih organizacija, kao što su Europski centar za prevenciju i kontrolu bolesti te Svjetska zdravstvena organizacija.**

Najčešće dezinformacije o koronavirusu

Vjerojatno ste i sami već naišli na neke, no navedimo neke primjere:

- „COVID-19 nastao je u laboratoriju kao biološko oružje.”
 - „COVID-19 patentirali su Amerikanci.”
 - „Do zaraze je došlo jer Kinezi jedu šišmiše.”
 - „Virus mutira i postaje sve smrtonosniji.”
 - „Jedenje češnjaka i pijeње puno tople vode može spriječiti zarazu.”
 - „Mediji skrivaju podatke o zaraženima.”
 - „COVID-19 povezan je s postavljanjem 5G mreže.”
- ...i još tisuće drugih.

Kako prepoznati dezinformacije i lažne vijesti?

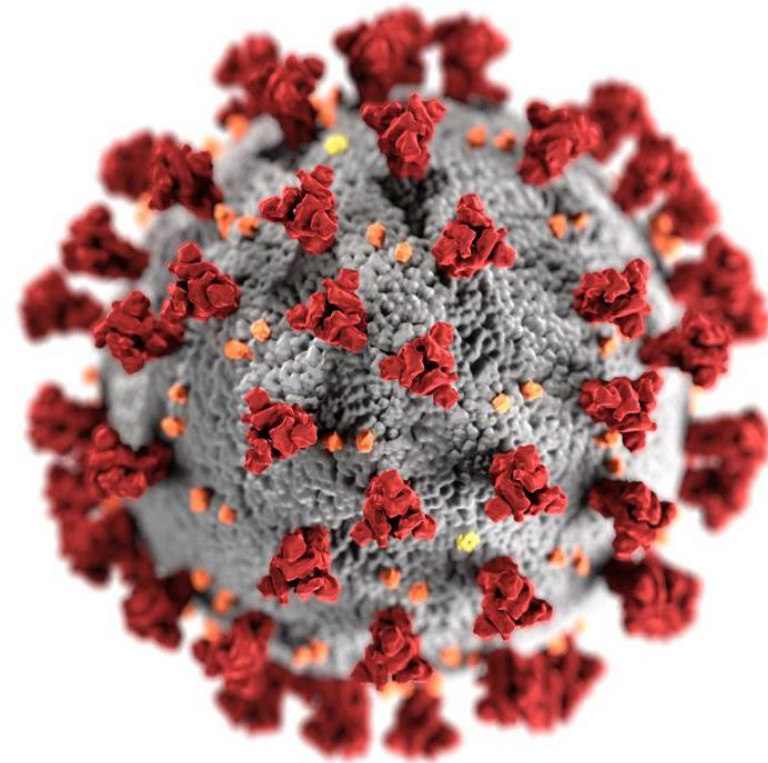
1. Nemojte pročitati samo naslov!
2. Provjerite tko je objavio vijest! Provjerite domenu i izgled stranice.
3. Provjerite impressum.
4. Provjerite datum i vrijeme objave!
5. Provjerite tko je autor!
6. Provjerite korištene poveznice i izvore! Provjerite izvještavanje drugih medija o tom događaju.
7. Provjerite upitne citate i fotografije!
8. Čuvajte se potvrde vaših stavova! Lažne su vijesti oblikovane i napisane tako da u čitateljima pobude emociju i potvrde njihova stajališta.
9. Provjerite vijest kod drugih izvora!
10. Razmislite prije nego podijelite!

Preuzeto iz: Ciboci, Lana; Kanižaj, Igor; Labaš, Danijel; Osmančević, Leali (2018). *Obitelj i izazovi novih medija. Priručnik s radnim listićima za roditelje, nastavnike i stručne suradnike* (treće dopunjeno izdanje). Zagreb: Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu

Upute o informacijama o koronavirusu:

- O koronavirusu informirajte se samo iz službenih i pouzdanih izvora.
- Ne nasjedajte na dezinformacije koje se u ovakvim slučajevima često šire društvenim mrežama, Whatsapp grupama i slično.
- Ne širite neprovjerene poruke i informacije, ma koliko vam se uvjerljive činile.
- Javnost je o koronavirusu u Hrvatskoj obaviještena na dnevnoj bazi putem službenih izvora informacija, poput Hrvatske radiotelevizije ili Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (<https://www.hzjz.hr/priopcenja-mediji/koronavirus-najnoviji-podatci/>)
- Nema nikakvog razloga za paniku.
- Slijedite upute nadležnih službi u vezi postupanja koja se tiču vas kao pojedinca.
- U slučaju sumnje na virus, ako primijetite neke od simptoma, savjetujte se sa svojim roditeljima ili skrbnicima, koji tada trebaju postupati prema uputama nadležnih službi.

Pogledajte video: *How to detect fake news on coronavirus*

- <https://www.youtube.com/watch?v=P92DjNbcndE>

Aktivnosti

1. Navedi primjer lažne vijesti ili dezinformacije koju si pročitao/la o koronavirusu.
2. Navedi primjer kako provjeriti je li ta vijest lažna ili istinita.

Dodatna literatura za one koji žele znati više:

- A. Dokler: *Društvene mreže i platforme u borbi protiv dezinformacija o koronavirusu*, www.medijskapismenost.hr, 18. 3. 2020.
- A. Dokler: *Kakve veze imaju koronavirus i medijska pismenost?*, www.medijskapismenost.hr, 4. 2. 2020.
- Lana Ciboci, Igor Kanižaj, Danijel Labaš: *Kako prepoznati dezinformacije i lažne vijesti – nastavni materijali za srednje škole za učenike od 1. do 4. razreda*, DKMK, Zagreb, 2018.
- M. Lalić: *Što je točno, a što ne? Pregled najraširenijih dezinformacija o covid-u 19*, www.medijskapismenost.hr, 13. 4. 2020.
- A. Dokler: *Facebook, Twitter i Google prvi put zajedno protiv dezinformacija*, www.medijskapismenost.hr, 23. 11. 2018.